

УДК: 811.111'04Г – 1.09

ОСМИСЛЕННЯ СУТНОСТІ ПОНЯТТЯ "ПОЕТИЧНА ВИГАДКА" В ТВОРЧОСТІ АНГЛІЙСЬКОГО ПІЗНЬОРЕНЕСАНСНОГО ПИСЬМЕННИКА ДЖ.ГАСКОНЯ

Лілова О.Є.

Загальновідомо, що в епоху Відродження спостерігається незнаний раніше сплеск літературно-критичної активності. Загострення інтересу до стану справ у царині тогочасної літератури закономірно спричинює активізацію уваги до суто теоретичних аспектів і ставить на часі осмислення таких філософсько-естетичних питань, як походження, сутність та природа Поезії, специфіка творчого процесу, роль натхнення тощо. Широке коло загальнотеоретичних питань стає об'єктом докладного висвітлення й ретельного аналізу на сторінках творів як континентальних, так і англійських гуманістів. Так, знайомство з трактатами Чинтіо, Спероні, Тассо, Гаріні дає підстави стверджувати, що серед пріоритетних моментів італійських літературно-критичних розвідок доби Ренесансу можна назвати проблеми визначення Поезії, виявлення критеріїв оцінювання поетичного твору, формулювання правил просодії та ін. Італійські теоретики Робортелло і Кастельветро на сторінках своїх творів розмірковують над питанням мети і призначення Поезії. Представники французької поетичної школи "Плеяда" (Ронсар, Дю Белле та ін.), виступаючи на захист національної мови та національної просодії, проголошують свободу від приписів античних поетик і намагаються довести справедливість своїх теоретичних принципів на практиці. Англійські літератори (Т.Лодж, Р.Грін, Т.Неш, Р.Вілліс, Ф.Сідні, Т.Кемптон, С.Деніель та ін.) також беруть активну участь в обговоренні актуальних питань, пов'язаних з мистецтвом слова. Їх цікавлять насамперед етичний та прикладний аспекти поетичної творчості. Так, вони полемізують навколо питань походження поетичної творчості, природи Поезії, сутності жанрів мистецтва тощо (див., зокрема, [15]). Піддаючи аналізу стан справ у галузі красного письменства, елизаветинці розробляють критерії оцінки художнього твору.

Актуальність. Значна увага в поетиках ренесансної доби приділяється питанню "inventio", що зумовлено прагненням тогочасних літераторів віднайти мистецькі засоби та правила написання гарного поетичного твору, яких повинен дотримуватися поет у своїй творчості [16, с.797]. "Inventio", що означає "вишукана вигадка", "винахід", "придумка", постає однією з найголовніших вимог до літературного твору.

В даному дослідженні з'ясовується специфіка розуміння цього поняття англійським пізньоренесансним письменником Дж.Гасконом, творчість якого викликає чимдалі активніший інтерес як вітчизняних, так і західних ренесансознавців (див., приміром, [3; 5; 9; 10; 11; 12; 14]). Думається, ця розвідка не лише дозволить розкрити ще один аспект творчості одного з найцікавіших англійських літераторів 60-70 рр. XVI ст., а й дасть можливість скласти більш повне уявлення про тематику і проблематику літературно-критичних творів елизаветинців.

Вступ до проблеми. В літературно-критичних працях доби Відродження вигадка розглядається як у більш загальному, так і у вузькому контекстах. Так, під "inventio", поперше, розуміли залучення творчої уяви, яка постає однією з провідних засад художньої творчості. Як писав ще Арістотель у своєму славнозвісному творі "Про мистецтво поезії", "завдання поета полягає у тому, щоб говорити не про те, що справді відбулося, але про те, що могло б відбутися, отже, про можливе за вірогідністю або за необхідністю" [1, с.67]. З-поміж

ОСМИСЛЕННЯ СУТНОСТІ ПОНЯТТЯ “ПОЕТИЧНА ВИГАДКА” В ТВОРЧОСТІ АНГЛІЙСЬКОГО ПІЗНЬОРЕНЕСАНСНОГО ПИСЬМЕННИКА ДЖ.ГАСКОНЯ

античних творів, де розглядається концепт “inventio”, найпопулярнішим за часів Відродження був трактат Цицерона “De Inventione”.

Зазначимо, що значна кількість праць ренесансних гуманістів, у яких досліджувалася природа “літературної вигадки”, була присвячена з'ясуванню різниці між “фікційністю” (тобто літературною вигадкою) та достовірністю (тобто зображенням подій, що справді відбулися), а також виявленню переваг першої та другої. Ренесансні митці палко відстоювали право поета на літературну вигадку, яку вони ототожнювали власне з Поезією.

Так, у діалозі “Одягнута правда чи поетична вільність” (1522) видатний іспанський гуманіст першої половини XVI ст. Хуан Луїс Вівес розмірковує над тим, до якої міри поети можуть дозволити собі відхилитися від правди. Визнаючи право поета на вигадку в таких жанрах літератури, як алегорія, казка, комедія, діалог та оповідання на зразок творів Лукіана і Апулея, автор діалогу не заперечує можливостей для inventio і в так званих серйозних жанрах, водночас зазначаючи, що в них слід зважати на зміст твору [цит. за 14, с.48].

На переконання Лодовіко Кастельветро, не можуть називатися поетами ті митці, які відтворюють у своїх творах справжню природу речей, адже це є покликанням філософів і вчених [7,с.307]. Відстоював право Поезії на вигадку і італієць Джакомо Маззоні. В своєму творі “На захист Комедії” (1572) він зазначав, що “предметом поезії має бути не правдиве, а правдоподібне” [13,с.365-367]. Італійський гуманіст наголошував на тому, що поезія, яка породжується уявою, фантазією, складається саме з вигаданих і уявних речей [13,с.387]. Таке ставлення до вигадки обстоюється також у славнозвісному трактаті “На захист Поезії” (1579-1580) Ф.Сідні. За словами видатного літератора елизаветинської доби, “поет не втискає вашої уяви в магічне коло, вмовляючи у вас, буцімто, що він пише – правда (істина). Він не покликається на історичні авторитети, тільки відразу ж на вступі звертається до солодких Муз, аби ті надихнули його фантазію (invention). ...Навіть останній простак вам не скаже, що Езоп у своїх байках про тварин писав неправду, бо той, хто вважає, ніби він писав байки з наміром видати їх за правду, вартий увічнення в тому ж Езоповому бестіарії. Яка дитина, пройшовши в театр і побачивши слово “Фіви”, написане великими буквами на старих дверях, повірить, що перед нею – Фіви? Тож якщо доросла людина здатна, як ота дитина, збагнути, що поетові персонажі й події – не переказ того, що було, а малюнок того, що повинно бути, така людина ніколи не назве неправдивим те, що написано не в формі ствердження, а в формі алегорично-фігуральній” [15, с.57] (пер. М.Габлевич, див. [2, с.178]).

Поети доби Відродження не прагнули зображувати правдиві події та обставини життя у власних творах, вони передусім цінували здатність поетичного твору дарувати читачеві насолоду, приділяючи значної уваги тому, як представлений матеріал (певний вишуканий образ) у поезії [14, с.59]. Тож у більш вузькому контексті під вигадкою мали на увазі конкретний художній образ, що знаходить своє втілення у тексті літературного твору і має відрізнятися новизною і оригінальністю.

Показовою в цьому плані є позиція ренесансного італійського письменника Торквато Тассо, висловлена в „Роздумах з приводу героїчної поеми”: він вбачав мету inventio у „*відборі* такої теми, яка буде придатною для вміщення в ту найпрекраснішу форму, в яку її *прибере* талант поета” (цит. за [6,с.38-39]). Очевидно, що ренесансна інтерпретація “inventio” передбачала і оригінальність вимислу (якусь цікаву у змістовому аспекті вигадку), і оригінальність художнього втілення авторського задуму.

Йдучи в річищі загальних для тогочасної Європи уявлень, велику увагу аналізу поняття “inventio” приділяє видатний англійський поет середини XVI ст. Дж.Гасконь. Перу цього літератора належить перший англомовний літературно-критичний трактат “Деякі настановчі нотатки” (1575). Варто наголосити, що у Гасконя ця “вишукана вигадка” постає як поняття багатогранне, пов’язане і зі змістом, і з формою художнього твору, як серцевина мистецького задуму. Першою і найважливішою умовою того, щоб вірш виявився вдалим, автор “Настановчих нотаток” називає наявність оригінального сюжету, який може бути продуктом

творчої уяви або ж наслідком реального життєвого досвіду автора. Якщо сюжет ґрунтується на оригінальній вигадці, він має всі шанси сподобатися читачам, втім, і форма, обрана поетом для репрезентації цього сюжету, має бути відповідною, щоб не зіпсувати загальне враження. Гасконь наголошує на тому, що зміст визначає форму, тож не варто жертвувати ідеєю заради „гуркітливої рими” (rumbling rime) [8, с.78]. “Створіть насамперед неповторний образ, – закликає він побратимів по перу, – а вже слова знайдуться самі ...” [8, с.76].

Стосовно форми художнього твору – вона, на переконання Гасконя, обов’язково має бути вишуканою, особливо коли йдеться про твір поетичний. Важливу роль у формуванні приємного враження покликані відігравати художні тропи, які мають бути незаялженими. Показовим є таке розмірковування автора: „Якщо я хочу прославити шляхетну жінку, я не повинен вихвалити ані її кришталеві очі, ані вишневі губи і таке ін., оскільки всі ці образи заявлені і знаходяться у кожного поета під рукою. Я маю знайти в ній щось надзвичайне, щоб моє перо мало підстави піднести її на найвищий ступінь, або ж я повинен спробувати спростувати те, що вона має якийсь недолік, і тим самим возвеличити її достоїнство. Так само, якщо я хочу показати мої любовні муки, я маю або запропонувати оригінальні розмірковування про нестерпну пристрасть, або звернутися до прикладу якоїсь цікавої історії, або приховати свою стурбованість під покровом алегорії, аби тільки уникнути тих банальностей, до яких зазвичай вдаються посередні письменники” [8, с.75-76].

Втім, якщо яскрава метафора, складний поетичний образ або цікавий художній прийом надмірно затемнюють зміст, то вони, на думку Гасконя, перетворюються на недолік: “Наскільки це можливо, пишіть ясно, намагайтесь бути точними, адже зарозумілий, темний вірш не робить приємності читачеві... Тож нехай ваша поезія водночас і дарує насолоду, і активізує читацьку увагу...” [8,с.79]. Остання репліка наведеної цитати говорить про те, що Гасконь не сторонився гедонізму, визнаючи за поезією право дарувати насолоду. Як відомо, у континентальних поетиках XVI століття уявлення про пріоритет гедоністичної функції Поезії були домінуючими (згадаймо, приміром, коментарі Ф.Робортелло до “Поетики” Арістотеля), хоча в Англії, коли йшлося про призначення поезії, розподіл пріоритетів був дещо іншим. Більшість елізаветинських теоретиків мистецтва (Р.Вілліс, Дж.Паттенгем, Ф.Сідні) і письменників-практиків (Т.Лодж, Р.Грін, Т.Неш та ін.) солідаризувалися зі славнозвісною тезою Горация: “розважаючи – повчай”. Однак саме спроможність літератури дарувати насолоду стала причиною гнівних нападок пуританських “блюстителів чеснот” (С.Госсон, Ф.Стаббз, В.Ранкінз та ін.), які вважали Поезію підступами диявола. Дж.Гасконь, чий “Настановчі нотатки” вийшли якраз напередодні так званої “війни навколо театру”, не тільки не приховує власних етико-естетичних переконань, але й наголошує, що поетичний твір має орієнтуватися на вишукані смаки, бути досконалим за формою і глибоким за змістом. Він відверто кепкує з тих поетів, які ігнорують гедоністичний аспект мистецтва, зазначаючи, що “занадто простий вірш нагадує розповідь про смажену коняку” [8,с.79].

Важливо, що згадані імперативи “Настановчих нотаток” виявляються дзеркальним відображенням тих спонук, якими керувався Гасконь у власній письменницькій практиці. Незаперечним аргументом на користь цієї тези слугує його ліричний вірш “Колискова”, який більшість дослідників цілком справедливо вважають поетичним шедевром [3, с.116-117; 5, с.48; 9, с.50-53; 10, с.270; 11, с.28; 12, с.10].

Неповторний шарм “Колискової” Гасконя надає саме “inventio”, явлене у оригінальному задумі – заспівати колискову власній молодості, висловити філософський смуток з приводу того, що всім радощам земного життя неминуче приходить кінець.

Висновки. Таким чином, слід зауважити, що в епоху Відродження спостерігається поступове розмежування “літератури факту” (історіографія, наукові та популяризаторські праці, біографії, нотатки мандрівників тощо) та “літератури вимислу”. Остання, що ґрунтується саме на поетичній вигадці і живиться за рахунок фікційності, в ренесансних поетиках ототожнюється з Поезією. Поступово, по мірі розвитку маньєристичних тенденцій,

ОСМИСЛЕННЯ СУТНОСТІ ПОНЯТТЯ “ПОЕТИЧНА ВИГАДКА” В ТВОРЧОСТІ АНГЛІЙСЬКОГО ПІЗНЬОРЕНЕСАНСНОГО ПИСЬМЕННИКА ДЖ.ГАСКОНЯ

відчутно зростає усвідомлення ролі поетичного вимислу, а якість художнього твору ставиться у пряму залежність від винахідливості та вигадливості автора. Тож не дивно, що “inventio” починає відігравати першочергову роль і у творчих задумах митців, і у практичних реалізаціях цих задумів.

Список літератури

1. Аристотель. Об искусстве поэзии. – М.: Худлит., 1957. – 182с.
2. Габлевич М. Коментарі// В.Шекспір. Сонети/ Пер. Д.Павличка. – Львів: Літопис, 1998. – С.206-350.
3. Кружков Г. Колыбельная Гаскойна// Иностранная литература. – М., 2002. – № 1. – С.111-118.
4. Торкут Н.М. Проблеми генези і структурування жанрової системи англійської прози пізнього Ренесансу (малі епічні форми та “література факту”). – Запоріжжя, 2000. – 406с.
5. Vuxton J. A tradition of poetry. – New York: St.Martin’s Press, 1967. – 189p.
6. Damon Ph. History and Idea in Renaissance Criticism// Literary Criticism and historical understanding. Sel. Papers from the English Institute/ Ed. by Ph.Damon. – New York: Columbia University Press, 1967. – P.25-51.
7. Doran M. Endeavors of Art: A study of form in Elizabethan drama. – Madison, Milwaukee, and London: The University of Wisconsin Press, 1972. – 482p.
8. Gascoigne G. Certain Notes of Instruction Concerning the Making of Verse or Ryme in English// English Literary Criticism: The Renaissance/ Ed. by O.B. Hardison. – New York: Appleton-Century-Crofts, 1963. – P.74-82.
9. Inglis F. The Elizabethan poets. The making of English poetry from Wyatt to Ben Jonson. – London: Evans brothers Ltd., 1969. – 168p.
10. Lewis C.S. Poetry and prose in the Sixteenth century. The Oxford History of English Literature. – Oxford: Clarendon press, 1990. – Vol.IV. – 696p.
11. Morris H. Elizabethan Literature. – London: Oxford University Press, 1958. – 239p.
12. Muir K. Introduction to Elizabethan Literature. – New York, 1967. – 207p.
13. Ryland F. Chronological outlines of English literature. – London: Macmillan & Co., Ltd., 1910. – 351p.
14. Schlauch M. English Medieval Literature and its Social foundations. – Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1956. – 366p.
15. Sidney Ph. An Apology for Poetry/ Ed.by F.G.Robinson. – New York: The Bobbs-Merrill Company, 1970.
16. Weinberg B. A History of Literary criticism in the Italian Renaissance. – Chicago: The University of Chicago Press, 1961. – Vol.II. – P.635-1184.

Поступила до редакції 03.03.2005 р.